



ТІЛ БІЛІМІНЕ КІРІСПЕ

Синтаксис

1-тарау. Морфология. Синтаксис





Синтаксиске арналатын бұл дәрісімізде синтаксистік категориялар, тіркестер құрылымы, құрылымдық сәйкессіздіктер, тілдің өміршеңдігі, ағылшын және басқа да тілдердің синтаксистік құрылымын тереңірек сипаттау үшін қолданылатын әмбебап грамматикалық үлгілер талқыланады. Ағылшын тілімен қатар, дәрісте басқа тілдерден алынған мысалдар да көптеп кездеседі. Қарапайым дәйексөздер, өлең жолдары, мультфильмдер мен әзіл-сықақтан мысалдар келтіріліп, теорияны мейлінше қарапайым түсіндіруге тырысамыз.

Кез келген табиғи тілдің шексіз сөйлемдерді жеткізіп, түсіндіре алатын қабілеті бар. Мұны қарапайым мысалдардан көруге болады:

Қайырымды баланың құрбылары көп болған.
Қайырымды, ақылды баланың құрбылары көп болған.
Қайырымды, ақылды, көрікті баланың құрбылары көп болған.

Джон кітапты кітапханадан тапты.
Джон кітапты кітапханадан, кітап сақтайтын орыннан тапты.
Джон кітапты кітапхананың төртінші қабатындағы сөреден тапты.

Сөйлеуші әр жағдайда сөйлемге сын есім, көмекші сөздер немесе салыстырмалы шырайды қосу арқылы әрі қарай жалғастыра алады. Осылайша шексіз сөйлем жасауға болады. Бұл барлық тілге ортақ қасиет. Осы жайтты ескерсек, тілдегі сөйлемдер біздің санамызда сөздік түрінде сақталмайды. Негізі, сөйлем белгілі бір заңдылық бойынша бірігетін үзік-үзік бірліктерден тұрады. Бұл заңдылықтар жүйесі сөйлеушінің үлкен кеңістік – шексіз білімді қалай сақтайтынын түсіндіреді. Олай болса, сөйлеушінің білімін сөйлем мен оның құрылымы арқылы көрсететін грамматиканың бөлігі синтаксис деп аталады. Демек, аталмыш дәрісіміздің мақсаты – синтаксистік құрылымның ұқсас болатынын көрсету және оларды анықтайтын кейбір заңдылықтармен таныстыру. Мысалдардың басым көпшілігі ағылшын тілінің синтаксис заңдылығына негізделген.

Синтаксистік заңдылықтар сөздерді сөз тіркесімен, ал сөз тіркестерін сөйлеммен байланыстырады. Өзге заңдылықтар ішінде тіл үшін сөздің дұрыс ретін анықтайды. Мысалы, ағылшын тілінің реті – Subject–Verb–Object (Зат есім–Етістік–Толықтауыш) (SVO). Төмендегі бірінші сөйлемде ағылшын тілінің грамматикалық заңдылығы анық көрінеді, себебі, сөз дұрыс ретпен орналасқан; 2-жолдағы сөйлем грамматикалық жағынан әлсіз. Өйткені сөздің реті ағылшын тіліне сәйкес келмейді.

1. The President nominated a new Supreme Court justice (Президент жаңа Жоғарғы сот төрешісін тағайындады).

2. *President the Supreme new justice Court a nominated (Президент Жоғарғы жаңа сот төрешісін тағайындаған).

Синтаксистің екінші маңызды қызметі – сөздердің нақты бір тобына тиесілі мағыналардың арақатынасы мен олардың орналасуын сипаттауы. Экранда берілетін үшінші және төртінші сөйлемде бірдей сөздер бар. Алайда олардың мағынасы бір-бірінен алшақтау.

3. I mean what I say (Айтқаным айтқан).

4. I say what I mean (Мен айтқым келгенді айттым). Сонымен қатар синтаксистік заңдылықтар сабақтас және салалас сөйлемдердегі грамматикалық қатынасты да анықтайды. Мысалы, бесінші және алтыншы сөйлемдерде грамматикалық қатынас толықтай өзгерген.

5. Your dog chased my cat (Сенің итің менің мысығымды қуып жүр).

6. My cat chased your dog (Менің мысығым сенің итіңді қуып жүр).

Синтаксистік заңдылықтар сөйлемдегі сөздердің өзара грамматикалық қатынасын, сондай-ақ, олардың иерархиялық жағынан орналасуын білдіреді. Сонымен қатар сөздер тобының мағыналық байланысын, атап айтсақ, сөйлем немесе сөз тіркесі тұрақсыз болған жағдайларды да түсіндіреді. Адамның грамматикалық пайымдау қабілеті сөйлемді бұрын естіген-естімегеніне тәуелді емес. Сіз мына сөйлемді бұрын естімеген болуыңыз мүмкін:

Enormous crickets in pink socks danced at the prom (Қызғылт түсті шұлықтағы үлкен шырылдауық шегірткелер бітіру кешінде биледі). Алайда біздің пайымдауымыз бойынша, ол тіркеске грамматикалық сипат тән. Адамдардың көптеген сөзді ешқашан естімесе де, шексіз



сөйлемдерді түсінетін, құрайтын және жасайтын қабілеті бар екенін білеміз. Бұл қабілет біздің тілдік білімімізге сай барлығымыздың қандай да бір сөйлем құрай алатындығымызды көрсетеді. Бірақ ешқайсымыздың сөздерді құру шығармашылығымыз шектелмейді. Керісінше, біз шегі жоқ ойлар мен эмоциялар шеңберінде бейнеленген сөйлемдерді түсіну үшін қалыптасқан тілдік біліміміздің қайнар көздерін пайдалана аламыз.

Ағылшын тіліндегі сөйлемнің құрылымы сипатталатын үлгіні, нақтырақ айтқанда ағылшын тіліне арналған сөздердің дұрыс тәртібін береді деген сеніммен төмендегі үлгіні ұсынуға болады:

Det—N—V—Det—N

Бұл үлгіде анықтауыш сөзден кейін зат есім, одан кейін етістік және тағы сол сияқты жалғасатыны көрсетілген. Мысалы, the немесе a деген артикльдер сияқты.

Бұл ағылшын тіліндегі мынадай сөйлемдерді сипаттайды:

The child found a puppy.
The professor wrote a book.
That runner won the race.

Мұндай үлгінің мәні мынада: сөйлем іштей ұйымдастырылмаған, ол тек белгілі бір грамматикалық категорияға тиесілі сөздердің қатарын көрсетеді. Алайда мұндай «жазық» құрылымдардың қате екені белгілі. Бұған дейін айтқанымыздай, сөйлемге иерархиялық ұйымдасу тән яғни, сөздер табиғи бірліктерге топтастырылған.

The child found a puppy деген сөйлемдегі сөздерді ондағы бастауыш пен баяндауышқа сәйкес [the child] және [found a puppy] деп топтастыруға болады. Одан кейінгі бөлінулерде [the child], одан кейін [[found] [a puppy]], ең соңында жеке сөздермен беріледі:

[[the] [child]] [[found] [[a] [puppy]]].

Сөйлемнің табиғи топтары немесе бөлшектері оның құраушылары деп аталады. Әртүрлі лингвистикалық тестілер сөйлемнің құрылымдық бөлшектерін көрсетеді. Бірінші тест – «дербес» тест деп аталады. Егер сөздер тобы дербес тұратын болса, олар құрылымдық бөлшекті жасайды. Сондықтан да «What did you find?» (Сен не тауып алдың?) деген сұраққа сөйлеуші found a емес, a puppy (күшік) деп жауап беруі мүмкін. A puppy жалғыз тұруы мүмкін, ал found сөзі жеке тұрып қызмет ете алмайды. Екінші тест – «есімдікпен ауыстыру». Есімдік табиғи топтарды алмастыруы мүмкін.

«Where did you find a puppy?» деген сұраққа сөйлеуші «I found him in the park» деп жауап бере алады. Do сияқты сөздер тұтас баяндауыштың орнын баса алады, мысалы, found a puppy, «John found a puppy and Bill did too». Егер сөздер тобы есімдікпен немесе do сияқты сөздермен алмастырылатын болса, онда олар құраушыларды жасайды. Үшіншісі – «біртұтастықта қозғалу» тесті. Егер сөздер тобы қозғалатын болса, олар құраушыларды жасайды. Мысалы, егер жоғарыдағы сөйлемді «The child found a puppy» деген сөйлеммен салыстыратын болсақ, кейбір бөлшектердің орны ауысқанын көруге болады:

It was a puppy that the child found.
A puppy was found by the child.

Бірінші мысалда a puppy құраушысы келесі позициядағы found сөзімен орын ауыстырған; екінші мысалда a puppy және the child сөздерінің орындары өзгерген. Барлық осындай орын ауыстыруда a puppy және the child өзгеріссіз қалады. Found да өзгеріссіз қалады.

«The child found a puppy» деген сөйлемде табиғи топтар немесе құраушылар мыналар: the child – бастауыш, found a puppy – баяндауыш және a puppy – тура толықтауыш. Бір-бірін жоғалтпай, бір-бірінің орнын басатын айтылымдар тобы грамматикада синтаксистік категория деп аталады. The child, a police officer, John және тағы басқалары зат есім тіркесінің синтаксистік категориясына жатады.

ЗЕТ – ағылшын тіліндегі синтаксистік категориялардың бірі әрі бірегейі. Ол сөйлемде зат есім не толықтауыш ретінде қызмет атқарады және құрамында үнемі анықтауыш (a немесе the артикльдеріне ұқсас) пен зат есім болады. Сонымен қатар оның құрамында жалқы есім, есімдік, анықтауышсыз зат есім, параграф немесе сөйлем тұруы мүмкін. Джон жалқы есім



болса да, he және him сияқты есімдіктер – жеке сөздер. Олар – техникалық ЗЕТ. Себебі, оларға ұқсас зат есімді немесе басқа да толықтауыштары бола алады. Мысалы:

John found the puppy.
He found the puppy.
Boys love puppies.
The puppy loved him.
The puppy loved John.

ЗЕТ едәуір күрделі болуы мүмкін. Мұны біз төмендегі сөйлемнен аңғарамыз: The girl that Professor Snape loved married the man of her dreams. ЗЕТ the girl that Professor Snape loved сөйлемнің субъектісі және man of her dreams сөйлемнің объектісі. Етістік тіркесінің құрамында үнемі етістік (E) болады және ол жерде зат есім тіркесі немесе көмекші сөз (КC) яғни, көмекші сөздің өзінен кейінгі ЗЕТ арқылы басқа да категориялар болуы мүмкін.

Мысалы, in the park, on the roof, with a balloon.

(2) ET те төмендегі тіркестер «The child _____» сөйлемін толықтыра алады.

2. (a) saw a clown
- (b) a bird
- (c) slept
- (d) smart
- (e) ate the cake
- (f) found the cake in the cupboard
- (g) realized that the Earth was round

(a), (c), (e), (f) және (g) сөз тіркестерін қою арқылы грамматикалық сөйлем пайда болады, ал (b) немесе (d) сөз тіркестерін қоссақ, грамматикаға сай келмейтін сөйлем туындайды. (a), (c), (e), (f) және (g) сөз тіркестерінде етістік тіркесі бар.

Синтаксистік категориялар қатарына ЗЕТ, ET, CET (сын есім тіркесі), KC (көмекші сөз) және үстеу тіркесін (YT) қосуға болады. Сол сияқты зат есім (ЗЕ), етістік (E), көмекші сөз (KC), сын есім (CE) мен үстеудің (Y) лексикалық категорияларын да қосуға болады.

Төмендегі тізімде әрбір типтің лексикалық және сөз тіркесі категориялары мысалдармен берілген.

Сөз тіркесінің категориялары

Зат есім тіркесі (ЗЕТ)	men, the man, the man with a telescope
Етістік тіркесі (ET)	sees, always sees, rarely sees the man, often sees the man with a telescope
Сын есім тіркесі (CET)	happy, very happy, very happy about winning
Көмекші сөз тіркесі (KCT)	over, nearly over, nearly over the hill
Үстеу тіркесі (YT)	brightly, more brightly, more brightly than the Sun
Лексикалық категориялар	
Зат есім (ЗЕ)	puppy, boy, man, soup, happiness, fork, kiss, pillow
Етістік (E)	find, run, sleep, throw, realize, see, try, want, believe
Көмекші сөз (KC)	up, down, across, into, from, by, with, over
Сын есім (CE)	red, big, happy, candid, hopeless, fair, idiotic, lucky
Үстеу (Y)	again, always, brightly, often, never, very, fairly

Бұл категориялардың көпшілігі бізге таныс. Айтылып кеткендей, олардың кейбіреуі әдетте сөз таптары деп аталады. Басқа категориялар, мысалы, a және the артикльдері қосылған анықтауыш категориясы, сол сияқты this, that, these және those есімдіктері және each, every сияқты сандық мәнді білдіретін категориялар да болуы мүмкін. Аса таныс емес may, might, can, could, must, shall, should, will және would модальды етістіктері мен абстрактілі морфема қосылған шақ категориялары да бар.

Функционалдық категориялар шақтар және анықтауыш деп бөлінеді. Себебі олар сипаттамалық мағынадан гөрі грамматикалық функцияның мүшесі болып есептеледі. Мысалы,



егер зат есім белгілі немесе белгісіз болса, анықтауыштарды (a boy немесе the boy), ал адамға жақын қашықтықтағы немесе мәнмәтіндегі нысанды (this boy немесе that boy) нұсқайтын есімдіктерді қолданамыз. Шақтар етістікке уақыттың құрылымын анықтау үшін беріледі. Мысалы, ол сөйлем осы шақта немесе өткен шақта болуы мүмкін. Сонымен қатар модальды айтылымдар мүмкіндік ретінде (John may dance); қажеттілік ретінде (John must dance); қабілет ретінде (John can dance) де қолданылады. Модальды айтылымдар әдетте көмекші етістіктер немесе көмекші мәнде қолданылатын етістіктер деп те аталады. Сонымен қатар John is dancing немесе John has danced сөйлеміне қосылған have және be көмекші етістіктері ауызекі тілде жиі қолданылады.

Заңдылықтар бойынша әрбір лексикалық категорияның нақты түрлері бар. Мысалы, әдетте етістіктер әрекетке, оқиғалар мен белгілі жағдайға қатысты айтылса (kick, marry, love); сын есім сапаға не қасиетіне байланысты айтылады (lucky, old); жалпы есім жалпы мәлімет береді (dog, elephant, house) және жалқы есімдер нақты адам есімдері (Ноам Хомский) мен жер-су аттарына (Доджер стадионы) немесе басқа да адамдар ат берген заттарға (Coca-Cola, Виагра т.б.) қатысты айтылады. Бірақ грамматикалық категориялар мен мағынаның қатынасы жоғарыда келтірілген мысалдарға қарағанда едәуір күрделі. Мысалы, кейбір зат есімдер оқиғаларға (marriage and destruction), кейбіреулері жағдайға байланысты айтылады (happiness, loneliness).

Біз сапасы мен қасиетін көрсететін сын есімдермен бірге honor, beauty сынды дерексіз зат есімдерді де қолдана аламыз.

«Seeing is believing» сөйлеміндегі seeing және believing сөздері – зат есім. Бірақ бұлар мәлімет емес. Әдетте көмекші сөздер нысанның орналасқан жеріне байланысты екі мәліметтің арасындағы қарым-қатынасты білдіру үшін пайдаланылады. Дегенмен мұндай жағдай үнемі бола бермейді; of, by, about және with көмекші сөздері мекенді білдірумен байланысты айтылғандардан басқасында жиі кездеседі. Етістік тіркесіндегі тура толықтауыш әрқашан қосымша қызметін атқарады және басқа да әрбір сөйлемде толықтырушы ретінде жүреді. Өзіміз көргендей, the puppy in found the puppy тіркесі толықтауыш. Толықтауыш көмекші сөздің алдында жүреді, мысалы, *found in the park a puppy грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлемге жатпайды. Көмекші тіркестерде, зат есім тіркесі толықтауыштағы көмекші сөздің нысаны және сын есім тіркестерінде jealous of Harry тіркесіндегі of әрқашан сөйлемнің қосымшасы ретінде жүреді. Олай болса, осыған дейін мысалдар негізінде беріліп келген рекурсия – табиғи тілді анықтаудың бірден-бір ерекшелігі.

Біздің миымыздың түпкі қабілеті тек категориялардың ақырғы көлемін және олардың үйлесу ережесін сақтайтын жағдайда ұйымдасқан. Кез келген тілінде сөйлейтіндердің барлығының лингвистикалық білімі яғни, олардың менталды грамматикасында бір-біріне шексіз тіркес қоса алатын қабілеттері бар. Алайда құрылым ұзақ болған сайын, оларды айту да қиындай түседі. Бұл бұлшық еттің шаршауына, елтігуге, зерігуге, жадының қысқамерзімді шектеуіне немесе кез келген орындаушылық факторлардың көлеміне байланысты болуы мүмкін. Біз осы уақытқа дейін талдамаған категориялардың бірі – сөйлемдер категориясы. Сөйлемдер категориясының бірі ретінде шақты атауға болады. Шақтар етістіктер арқылы сипатталатын жағдаяттар мен етістіктің формасына байланысты сипатталады. Ағылшын тілінде осы шақ пен өткен шақ етістіктің морфологиялық формасы арқылы жіктеледі:

John dances (осы шақ)
John danced (өткен шақ)

Келер шақ will модальды етістігі арқылы жасалады (John will dance).
Модальды етістіктер мүмкіндік (John may dance);
қажеттілік (John must dance);
қабілет (John can dance) және т.б. категорияларды білдіреді.

May модальды етістігі келер шақтағы мүмкін болатын іс-әрекетті, must келер шақта міндетті немесе болуға тиісті іс-әрекетті білдіреді. Ағылшын тіліндегі модальды етістіктер әртүрлі уақытта орындалуына байланысты «шақ» категориясына тәуелді:



may/must/can win the race today/tomorrow.
*John may/must/can win the race yesterday.
John could/would have tantrums when he was a child.
John could leave the country tomorrow.

Етістікті тіркес етістік арқылы сипатталатын жағдаятты білдіреді, мысалы, eat ice cream. «Eat» белгілі бір уақыт аралығында осы шақта орындалған іс-әрекетті білдіреді. Шақ категориясын анықтаушы сөз болымсыз сөйлемдерде: John did not go немесе сұраулы сөйлемдерде: Where did John go? өткен шақ формасындағы қосымшалар көмегімен жасалады. Бұрын да айтылғандай, әртүрлі қос мағыналы сөйлемдер екі немесе одан да көп тіркестік құрылым арқылы жасалады. Олардың әрқайсысының мағынасы бар.

The boy saw the man with the telescope сөйлемі құрылымы жағынан күрделі сөйлем.

Сөйлемнің the man has the telescope құрамында saw қарапайым the man with the telescope дегенді білдіреді. Саны шексіз сөйлемдерді тіркестер арқылы талдауға болады. Әйтсе де тіркестік құрылымдар белгілі бір сөйлемдер құрылымы екінші бір сөйлемдер құрылымына ұқсас келеді дегенді білдірмейді. Келесі сөйлемдердің жұбы құрылымы жағынан әртүрлі сөйлем түрлеріне жатады:

The boy will dance. Will the boy dance?

Екі сөйлемнің айтатын ойы бірдей. Бірінші сөйлем баланың билейтінін растайды. Мұндай сөйлемдер хабарлы сөйлемдер деп аталады. Екінші сөйлемде баланың болашақта билейтінін анықтайды. Мұндай сұраулы сөйлемнің түрі yes-no сұрақтары яғни, иә-жоқ сұрақтары деп аталады. Екі сөйлемнің айырмашылығы: бірі ақпаратты құптаса, екіншісі анықтауға тырысады. Мұндай сөйлем түрлі сөйлемдегі элементтердің орнын ауыстыру арқылы жасалады және сөйлемнің орын тәртібінің өзгеруі арқылы да анықталады. Хабарлы сөйлемдер мен yes-no сұраулы сөйлемдерінде тіркестік құрылымдар негізгі рөл атқарады. Оның негізгі мағынасы іс-әрекет немесе қозғалысты білдіреді. Мысалы:

The boy must sleep
Must the boy sleep?

Іс-әрекет, қозғалыс арқылы сөйлем құрылымдары трансформацияға түседі. Трансформация заңдылықтары бұл білімді анықтайтын формальды жол болып саналады. Туынды құрылымдар трансформациялық ережелерді қолдану ағылшын тілінде surface structures немесе s-structures деп аталады. Көптеген сөйлем трансформациялар негізінде жасалады. Олар сөйлемдегі тіркестердің мағынасын сөздерді жылжыту, орнын ауыстыру, қосымшалар жалғау арқылы өзгертеді. Трансформацияланған сөйлемнің басқа да түрлері бар:

Ырықты-ырықсыз етістер
The cat chased the mouse. → The mouse was chased by the cat.

there-сөйлемдері
There is a bear in your closet. → A bear is in your closet.

Wh-сұрақтар (Арнайы сұрақтар)

Төмендегі wh сұрақтар бағыныңқылықтың тағы бір көрінісін көрсетеді:

- (a) What will Max chase?
- (b) Where should Pete put his dogbone?
- (c) Which toys does Pete like?

Мұндай сөйлемдердің ерекше қызығушылық туғызуының себебі бар. Біріншіден, ешқандай одан кейін тұрған тура анықтауыш болмаса да, транзитивті етістіктің (a) сөйлемдегі өзгерісі. Бұл жерде тура толықтауыштың орны жетіспей тұр. (b) сөйлеміндегі put етістігі тура толықтауыш пен туынды тіркестің әсерімен субкатегорияланған. Соңғы (c) сөйлемінде үшінші жақтағы жекеше түрде қолданылған -s көпше түрдегі зат есімнен кейін келген.



Егер wh тіркестерді алып тастасақ, сөйлемдер грамматикалық тұрғыдан бұрыс болып шығады:

2. (a) *will Max chase ___?
- (b) *should Pete put his dogbone ___?
- (c) *does Pete like ___?

Сөйлемдердің грамматикалық тұрғыдан дұрыс құрастырылуы wh тіркестердің бұзылмауына себеп болады. 1-мысалдардағы сөйлемдер грамматикалық ережелер бойынша құрастырылған, (a) және (c) сөйлемдерде тіркес тура толықтауыштың қызметін атқарады, (b) сөйлемінде көмекші сөз толықтауыш қызметін атқарып тұр. Барлық жағдайда wh сұрақтардағы тіркестер хабарлы сөйлем формасындағы сөйлемдермен сәйкес келеді:

3. (a) Max will chase what?
- (b) Pete should put his dogbone where?
- (c) Pete likes which toys?

Көптеген грамматикалық құрылым басқа тілдердің грамматикасына негізделген. Өйткені әмбебап грамматика барлық тілдің мәселесін қарастырады, ал жекелеген тілдердің грамматикасы оның бір бөлшегі ғана. Жаңа үй құрылысын елестетіп көріңізші. Барлық үйдің іргетасын қалау жоспары болады, бірақ, үй тұрғындары оны өз қалауынша жасай алады. Олар кілем төсейді немесе ағаш еден жасайды немесе түрлі перделер іле алады. Болмаса ас бөлмесі мен жуынатын бөлме және т.б. бөлмелерді жабдықтауға қатысты өз таңдаулары бар. Синтаксис те тура осындай қызмет атқарады. Тілдердің негізгі базасы бар, одан әрі таңдау әр халықтың өз қалауында.

Әр тілдің өзіндік құрамдас бөлшектері болады. Олар ағылшын тілінде тіркестің негізі бастапқы жағында, жапон тілінде соңғы жағында орналасады. Мұндай айырмашылықты ерекшелік көрсеткіші деп атаймыз. Стандарт америкалық ағылшын тілінде негізгі етістіктердің орны ауыспайды. Олардың шақтар мен уақытты белгілеуде рөлі зор. Барлық тілдерде ақпаратты алу үшін сұрау формасы бірдей, мысалы, ағылшын тілінде who – кім, when – қашан, where – қайда, what – не және how – қалай. Тіпті сұраулы сөйлемдер «wh» сұраулы сөздерден басталмаған жағдайдың өзінде көптеген сұрақты wh сұрақтары қатарына қосамыз. Жапон және суахили тілдерінде wh тіркесі өзгеріссіз қолданылады. Жапон тілінде сұраулы сөйлемдер сұрақ белгісі арқылы ғана анықталады.

Wh қолданысы ағылшын және басқа тілдерде де шектеулі. Бағыныңқылық жағдайында wh қолданысы тіркестер қолданысын ұйымдастыруға себеп болады. Грамматиканың мұндай аспектілерін білу керек. Олар тілді меңгеру барысында оны көптеген тапсырма арқылы үйрене алады. Балалар тілдік ерекшеліктерді көрсететін грамматиканың аспектілерін үйренуі тиіс. Сондай-ақ, қажетті көрсеткіштерді детаңдай білуі қажет. Жапон балалары етістік толықтауыштан кейін келетінін білуі шарт, ал ағылшын тілінде сөйлейтін бала етістік толықтауыштан бұрын келетінін білуі керек. Неміс тілінде сөйлейтін бала етістік арқылы сұраулы сөйлем жасалатынын, ал ағылшын тілінде сөйлейтін бала мұндай етістікті қолдануға болмайтынын меңгеруі шарт. Италиян, ағылшын және чех тілінде сөйлейтін балалар wh тіркестердің орнын ауыстырып қолдануға болатынын білсе, жапон және суахили тілінде мұндай қолданыстар жоқ. Бұл көрсеткіштерді балалар тез меңгереді.

Барлық тілдердің синтаксистік заңдылықтары бар. Басқа тілдерді айтпағанда, ағылшын тілі ым тілінің белгілерін жоққа шығармайды. Ым тілі немесе ишара тілінде тіркестік құрылым бар. Америкалық ым тілі (ASL) SVO тілдер қатарына жатады. ASL бойынша бастапқы екі сөйлем грамматикалық тұрғыдан дұрыс сөйлемдерге жатады.

CAT CHASE DOG
'The cat chased the dog.'
DOG CHASE CAT
'The dog chased the cat.'
*CHASE CAT DOG

Ым тілінде ағылшын тіліндегідей емес, сын есімдер негізгі зат есімнен кейін қолданылады. Топикализация ым тілінде ерекше сөйлемге жатады. Онда қасты көтеру мен басты тік ұстау



Кітап: Тіл біліміне кіріспе
Тарау: 1. Морфология. Синтаксис
Дәріс: 4. Синтаксис

арқылы негізгі сөздерге екпін қойылады. Бұл ағылшын тіліндегі интонацияның ерекшеліктеріне ұқсас. Адамның дене мүшелерінен басқа маркерлер қолданысы ым тілінің ауызша тілдерге мүлдем ұқсамайтын бір ерекшелігі. Ауызша сөйлеуде адамның бет қозғалысы да бірге болуы мүмкін. Бұлар ауызекі тілдің грамматикалық формасының бөлігі болып саналмайды. Ым тілінде wh сұраулы сөйлемдер міндетті бет қозғалысымен бірге жүреді: басты тік ұстау және қабақты түю. Бұл дене мүшелерінің қолданысына жатпайтын маркерлер сөйлеу интонациясына ұқсас келеді. Ым тілінде күрделі құрылымдық тілдік құралдар қалыптасқан, атап айтсақ, шақтар, модальдылық пен болымсыздық.